

ATATÜRK: “DEVLET SOSYALİZMİ” VE SOSYALİZM

6 Kasım 2024

Yıldırım Koç

Atatürk'ün devletçiliğini değerlendirebilmek için üç politikacının bu konudaki sözlerini anımsamakta yarar vardır.

Başbakan Tansu Çiller, 1994 yılında 5 Nisan kararlarının ilanından sonra, bu nedenle “son sosyalist devleti yıktık” diyordu.

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül de 4 Ocak 2010 günü “devletin içindeki Sovyetler Birliği çöküyor” dedi. (*Radikal*, 6.1.2010)

AKP iktidarında Maliye Bakanı olan Kemal Unakıtan, hızlı bir özelleştirmenin yapıldığı günlerde şöyle diyordu: “Özelleştirmede satıyorsun, satıyorsun, bitmiyor. Bu kadar komünist bir ülkeymişiz. Komünizmin ağıdalıymışız. Ulaştırma, çimento, kağıt, şeker, her şey devlete ait. Bir berber dükkanları kalmış özel teşebbüsün elinde.” (*Hürriyet*, 18.7.2007)

Atatürk'ün sosyalizmle ilgisi daha 1904 yılında başladı.

Mustafa Kemal'in, 1904 yılında, daha 23 yaşında bir gençken yazdığı not şöyledir: “Evvla sosyalist olmalı, maddeyi anlamalı!” (*ATABE Atatürk'ün Bütün Eserleri*, C.1, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1998;15)

1904 yılında daha ne 1905 Rus Devrimi, ne 1917 Ekim Devrimi olmuştu ve ne de Sovyetler Birliği vardı. Genç Mustafa Kemal, dünyayı kavrayabilmek için bir düşünce sistemi olarak sosyalizmi gerekli görüyordu.

Bu anlayışı bu cümleyle sınırlı kalmadı; daha sonraki yıllarda pekişti ve yerleşti.

Mustafa Kemal Paşa'nın bu konudaki anlayışının gelişmesinde önemli bir kavram, “devlet sosyalizmi”dir.

Mustafa Kemal Paşa, Kurtuluş Savaşı'nın daha ilk günlerinde bile “devlet sosyalizmi”ni savunuyordu.

Mustafa Kemal Paşa'nın daha sonraki yıllarda “devlet sosyalizmi”ne ilişkin ilk değerlendirmesi, Sovyet Rusya'nın bir temsilcisiyle 1919 Mayıs'ında yapılan görüşmedir.

Teşkilatı Mahsusa başkanlarından Hüsamettin Ertürk'ün *İki Devrin Perde Arkası* kitabında Mustafa Kemal Paşa'nın 1919 yılı Mayıs ayında Havza'da Sovyet Rusya temsilcisi Budyeni (Budyonni) ile görüştüğü ve ona Anadolu'da kurulacak hükümetin “devlet sosyalizmi”ni benimseyeceğini söylediği belirtilmektedir. (Tansu, Samih Nafiz, *2 Devrin Perde Arkası, Hüsamettin Ertürk'ün Hatıratı*, Hilmi Kitapevi, İstanbul, 1957;339)

Bu görüşme Rasih Nuri İleri'nin 1970 yılında yayımlanan *Atatürk ve Komünizm* kitabında ele alındı. (İleri, Rasih Nuri, *Atatürk ve Komünizm*, Anadolu Yayınları, İstanbul, 1970;29) Ancak bu konuda daha sonra yapılan çalışmalar, bu görüşmeyi tartışmalı kıldı. Mehmet Perinçek, 2005 yılında yayımlanan *Atatürk'ün Sovyetler'le Görüşmeleri* kitabında bu tartışmaları özetlemekte ve konuya açıklık getirmektedir. M. Perinçek'e göre böyle bir görüşme olmuştur, ancak görüşülen kişi, büyük olasılıkla, Budyonni değil, Budu Mdivani'dir. (Perinçek, M., *Atatürk'ün Sovyetler'le Görüşmeleri*, Sovyet Arşiv Belgeleriyle, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2005;28-38)

“Devlet sosyalizmi” kavramı önce Ferdinand Lassalle gibi Alman devlet sosyalistleri tarafından geliştirildi. Ancak buradaki amaç, geç kalmış Alman kalkınmasının Alman sermayedarları tarafından gerçekleştirilmesinde, özellikle İngiliz sanayi ile rekabetinde

devletin müdahalesi ve katkısıydı. Almanya'nın "devlet sosyalizmi", Almanya'yı emperyalist bir ülke yapmayı amaçlıyordu.

Türkiye'de devletçilik, örneğin Japonya'da 1868 yılından itibaren Meiji Restorasyonu sürecinde farklı çizgide gelişti. Japonya'da kurulan devlet işletmeleri, ayakta durabilmeye başladığında özel sektöre aktarılıyordu. 1890'lı yıllarda Matsukata'nın maliye bakanı olduğu dönemde, birçok kamu işletmesi özel sektöre devredildi. (Milton W. Meyer, *Japan: A Concise History*, 4th ed., Rowman and Liddle field Pub., Maryland, 2009, s.156)

Devletin ekonomiye doğrudan müdahalesi anlamında "devlet sosyalizmi" anlayışı, özellikle Harp Okulu'ndaki Alman öğretmenler aracılığıyla Osmanlı'ya taşındı. İttihat ve Terakki, bu anlayışla hareket etti. İttihat ve Terakki'nin "milli ekonomi" anlayışı, emperyalist güçlerin dünya ölçeğinde kapıştığı bir dönemde bir az gelişmiş ülkede sanayileşme çabasıydı; diğer bir deyişle, Alman deneyiminden farklıydı. Ayrıca, İttihat ve Terakki'nin önünde bir Sovyet Rusya deneyimi yoktu. İttihatçılar, bir "milli burjuvazi" yetiştirerek ekonomik kalkınmayı sağlamaya çalıştılar ve onların "devlet sosyalizmi"nin amacı, devletin bu milli burjuvazinin gelişmesine katkıda bulunacak biçimde ekonomiye müdahalesiydi.

Tarık Zafer Tunaya, Talat Paşa'nın da "devlet sosyalizmi"ni savunduğunu şöyle anlatmaktadır:

"Bu arada tatil-i eşgal kanunu tartışmalarında sendikaların ve grevlerin yabancı sermayeyi ürküttükleri ve dolayısıyla tehlikelerinden söz eden Talât Paşa'nın bir Romanya seyahati dönüşünde Falih Rifki Bey'e söylediği şu söz şaşırtıcıdır: 'Bizi ancak Socialisme D'etat (devlet sosyalizmi) kurtarabilir.' " (Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Partiler, Cilt 3, İttihat ve Terakki, Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989;325)

Mustafa Kemal Paşa'nın "devlet sosyalizmi" ise bu anlayışlardan farklıdır; Sovyetler Birliği'nin 1960'lı yıllarda az gelişmiş ülkeler için önerdiği "kapitalist olmayan yol" anlayışının öncülüdür. Nitekim, daha 1921 yılının sonunda Sovyet Rusya temsilcisi M.Frunze'nin Mustafa Kemal Paşa'ya önerdiği "devlet sosyalizmi" modeli, daha sonraki dönemlerin "kapitalist olmayan yol"udur ("Kapitalist olmayan yol" konusunda bakınız: V.Solodovnikov-V.Bogoslovsky, *Non-Capitalist Development, An Historical Outline*, Progress Pub., Moskova, 1975. Lenin'in bu konudaki görüşleri s.22-29 arasında özetlenmiştir.)

Mustafa Kemal Paşa'nın "devletçiliği" veya "devlet sosyalizmi", Almanya kökenli "devlet sosyalizmi", İttihat ve Terakki'nin büyük çoğunluğu başarısızlıkla sonuçlanan girişimleri ve Sovyet deneyiminden yararlanan, siyasi bağımsızlığı koruyacak ve pekiştirecek ekonomik bağımsızlığın temelini oluşturan halkçı ve planlı bir devletçiliktir; milli demokratik devrim sürecinde üretim araçları mülkiyetini kamuya devrederek ve sermayedar sınıfın gücünü kısıtlayarak, adım adım sosyalizmin inşasıdır.

Türkiye'de 1923-1945 döneminde devletçilik hayatın her alanında hakim oldu. İttihatçıların amacı, "milli ekonomi" anlayışıyla, Batı'da olduğu gibi bir burjuvazi yetiştirerek ülkeyi güçlendirmektir. Mustafa Kemal Paşa'nın "devlet sosyalizmi" anlayışıyla uygulattığı devletçilik ise, daha sonraki yıllarda "kapitalist olmayan yol" olarak da ifade edilen ve emperyalizmin ve hatta kapitalistlerin etkisini sınırlamaya ve silmeye çalışan bir uygulamalar bütünüydü.

Planlı ekonomiyle birlikte uygulanan devletçilik, burjuvaziye hizmet etmiyordu; uluslararası ve yerli burjuvaziyi zayıflatmayı ve kontrol altında tutmayı amaçlıyordu. Amaç, emperyalizm çağında emperyalizme karşı durabilecek tek güç olan güçlü ve bağımsız bir

devlet yaratmaktı. Devlet de ülkenin bütünlüğünü ve bağımsızlığını temel amaç kabul eden ve bunun tek yolunun da ekonominin sermayedarlara teslim edilmemesinden geçtiğini bilen emekçi kökenli vatanseverlerin yönetimindeydi. Bu dönemde kurulan devlet işletmeleri, sağladıkları demokratik işçi ve memur hakları ve yarattıkları sosyal tesislerle, çöde vahalar gibi, geleceğin halkçı devletinin veya Türkiye'ye özgü sosyalizminin nüvelerini oluşturdu. Milli demokratik devrim ile sosyalizmin bir süreç içinde adım adım inşası iç içe geçmişti. (Atatürk döneminin devletçiliğine ilişkin olarak bkz. Yıldırım Koç, *Atatürk'ün Millileştirmeleri ve Devletleştirmeleri, Günümüzün Özelleştirmeleri*, Türk-İş Yay., Ankara, 2000. Tam metin için <https://www.yildirimkoc.com.tr/usrfile/1320510707b.pdf>)

Burada önemli olan, Mustafa Kemal Paşa'nın daha 1919 yılında benimsediğini açıkladığı "devlet sosyalizmi" anlayışının, düşünülmeden veya Sovyet Rusya'yı işbirliğine ikna etmek için kullanılmış bir kavram olup olmadığıdır. Atatürk'ün uygulamaları, bu kavramın bilerek ve genişletilerek benimsendiğini açıkça göstermektedir.

Ayrıca, bu yıllarda yapılan diğer bazı yayınlar, çok öne çıkmasa veya CHP'nin resmi belgelerine aynen geçirilmese bile, bu kavramın İttihat ve Terakki döneminden beri tartışıldığını, kabul gördüğünü ve Mustafa Kemal Paşa tarafından da, içeriği Türkiye'nin o günkü koşullarına uyacak biçimde geliştirilerek benimsendiğini göstermektedir. Zaten bu kavramla kastedilen, Atatürk döneminde uygulandığı biçimiyle "devletçilik"tir ve bu anlayış 1931 yılında CHP Programına ve 1937 yılında Anayasaya konmuştur.

Devlet sosyalizmi kavramı, "halkçılık" ilkesiyle de bütünleştirildi.

Türkiye tarihinde önemli belgelerden biri, 13 Eylül 1920 tarihinde Mustafa Kemal Paşa tarafından Büyük Millet Meclisi'ne sunulan Halkçılık Programı'dır. (Programa ilişkin önemli bilgi ve değerlendirmeler için bkz. Şahinkaya, Serdar, *Devrimde Doğru İlk Adım, Mustafa Kemal Paşa'nın Halkçılık Programı*, Telgrafhane Yay., Ankara, 2022;48-50)

Bu metinde aşağıdaki görüşler ifade ediliyordu:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti hayat ve bağımsızlığını kurtarmayı yegâne ve mukaddes gaye bildiği halkı emperyalizm ve kapitalizm tahakküm ve zulmünden kurtararak irade ve hâkimiyetin hakiki sahibi kılmakla gayesine ulaşacağı inancındadır.

"Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti, milletin hayat ve bağımsızlığına suikast eden emperyalist ve kapitalist düşmanların tecavüzlerine karşı müdafaa ve harici düşmanlarla işbirliği yapıp milleti aldatmaya ve ifsada çalışan dahili hainlerin tedibi için orduyu sağlamaştırmayı ve onu milli bağımsızlığın dayanağı bilmeyi borç sayar." (ATABE,C.9;323-324)

13 Eylül 1920 tarihinde Meclis'e sunulan Halkçılık Programı, 18 Eylül günü Meclis Genel Kurulu'nda okundu ve komisyona gönderildi. Komisyonun raporu da 18 Kasım 1920 tarihinde Genel Kurul'da okundu ve onaylandı. Bu metnin ilk dört maddesi "Halkçılık Beyanamesi" olarak yayımlandı. Bu metinde şu görüşler ifade ediliyordu:

"Emperyalist devletlerin, devlet ve milletimizin hayatına açıkça kastetmeleri neticesinde meşru müdafaa için toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi (...) şu beyannameyi yayımlamaya lüzum görmüştür.

"Türkiye Büyük Millet Meclisi, milli sınırlar dahilinde hayat ve bağımsızlığı temin ve hilafet ve saltanat makamını kurtarmak ahdiyle teşekkül etmiştir. Dolayısıyla hayat ve bağımsızlığını yegâne ve mukaddes emel bildiği Türkiye halkını emperyalizm ve kapitalizm tahakküm ve zulmünden kurtararak, irade ve hâkimiyetinin sahibi kılmakla gayesine ulaşacağı kanaatindedir.

“Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletin hayat ve bağımsızlığına suikast eden emperyalist ve kapitalist düşmanların tecavüzlerine karşı müdafaa ve bu maksada aykırı hareket edenleri cezalandırma azmiyle kurulmuş bir orduya sahiptir. Emir ve kumanda selahiyeti Büyük Millet Meclisi’nin manevi şahsiyetindedir.” (ATABE, C.10;102)

Mustafa Kemal Paşa, 1 Aralık 1921 günü Büyük Millet Meclisi’nde yaptığı konuşmada benimsediği Türkiye’ye özgü bir toplumcu anlayışa ilişkin tavrını çok güzel ifade etmektedir:

“Biz hayatını, bağımsızlığını kurtarmak için çalışan emek erbabıyız, zavallı halkız. Mahiyetimizi bilelim. Kurtulmak, yaşamak için çalışan ve çalışmaya mecbur olan bir halkız. Dolayısıyla her birimizin hakkı vardır. Selahiyeti vardır. Fakat çalışmak sayesinde biz hakkı kazanırız. Yoksa arkaüstü yatmak ve hayatını emek harcamadan geçirmek isteyen insanların bizim toplumumuz içinde yeri yoktur, hakkı yoktur. (...) O halde ifade ediniz efendiler; halkçılık, toplumsal nizamını emeğine, hukukuna dayandırmak isteyen toplumsal bir doktrindir. Efendiler, biz bu hakkımızı saklı bulundurmamak, bağımsızlığımızı emin bulundurabilmek için heyeti umumiyemizce, heyeti milliyemizce bizi mahvetmek isteyen emperyalizme karşı ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı heyeti milliyeye mücahedeyi uygun gören bir mesleği takip eden insanlarız. (...) Ne yapalım ki demokrasiye benzemiyormuş, sosyalizme benzemiyormuş, hiçbir şeye benzemiyormuş. Efendiler, biz benzememekle ve benzetmemekle iftihar etmeliyiz. Çünkü biz bize benziyoruz efendiler.”

Devlet sosyalizmi anlayışı o yıllarda Kurtuluş Savaşı’nın önemli kadroları ve daha sonraları bazı yazarlar tarafından da dile getirildi.

1921 yılının İktisat Vekili Celal (Bayar) Bey, 16 Şubat veya 16 Mart 1921 günü *Hakimiyeti Milliye Gazetesı’ne* verdiği demeçte devlet sosyalizmini şöyle savunuyordu:

“Devlet Sosyalizmine muarız olanlar (karşı çıkanlar), ferdiyeti kuvvetli; sermayesi mebzul (bol) memleketler ahalisidir. Tanzimat-ı Hayriye’den beri gayr-ı müsavi (eşit olmayan) şerait tahtında (koşullar altında) Avrupa kapitalinin memleketimize mümtaz bir şekilde girmesinin ve menabi-i iktisadiyemize (ekonomik kaynaklarımıza) hâkim bulunmasının müessif (üzücü) tesir ve neticeleri gözümüzün önündedir.

“Devlet Sosyalizminin veyahut bu esasata müteallik (ilişkin) herhangi iktisadî ve içtimaî (toplumsal) nazariyelerin memleketimizde tatbikinden mütevellit (doğan) faydaları yakından görmek için Anadolu’yu baştan başa tetkik ile mahsulât ve masnuatımızı (ürünlerimizi) nev’î ve derecelerine göre tasnif etmek ve her bir nev’î için mahiyetine ve hususî şekline nazaran karar ittihaz eylemek (almak) iktiza eder (gerekir) (...)

“Devlet sosyalizminin fevaidini (yararlarını) müteaddit misâllerle teyit etmek mümkündür. Burada uzun süreceği için başka zamana tâlikını (bırakılmasını) daha muvafık (uygun) buluyorum. Şu kadar söyleyeyim ki Almanya’da devlet sosyalizminin tatbiki pek güzel neticeler vermişti.” (Şahingiray, Ö. (der.), *Celâl Bayar’ın Söylev ve Demeçleri, 1921-1938, Ekonomik Konulara Dair*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1999;8)

Bu dönemin en önemli yayın organı *Hakimiyeti Milliye Gazetesı* idi. Mustafa Kemal Paşa’nın doğrudan denetimi ve yönlendirmesi altındaki bu gazetede Hüseyin Ragıp imzasıyla 6-7-8 Mart 1921 günleri yayımlanan “Sağdan Sola Doğru” başlıklı üç makale, bu konuyu ayrıntılı olarak ele almaktadır.

Hüseyin Ragıp (Baydur), *Hakimiyeti Milliye’nin* yazışları müdürlüğünü yapmış, daha sonraki yıllarda önemli devlet görevlerinde bulunmuş bir kişiydi ve Dr.Reşit Galip’in ağabeyidir.

Celal Bayar'ın aktarılan görüşlerinin son bölümü ve Hüseyin Ragıp Bey'in sözü edilen yazıları, konuya açıklık getirmektedir. "Devlet sosyalizmi" kavramı ile kastedilen Atatürk döneminde uygulandığı biçimiyle devletçiliktir. Hüseyin Ragıp Bey, "devlet sosyalizmi"ni savunurken, Sovyet Rusya ile önemli bir antlaşmanın imzalanacağı günlerde, Bolşeviklik'e ve komünistliğe açık bir biçimde karşı çıkmaktadır.

Hüseyin Ragıp Bey'in makalelerinin ilgili bölümleri aşağıda sunulmaktadır:

"İktisat Vekili Celâl Beyefendi'nin, birkaç gün evvel yazarımıza devlet sosyalizminin faydalarından bahsetmiş olması, bu mühim sorunda hükümetin de bizimle hemfikir olduğunu gösterir. Bütün bu izahattan anlaşılır ki, dünya hadiseleri, siyasetinde olduğu kadar iktisadiyatında da devletçiliğe, sosyalizme, sola doğru gitmektedir. Bu cihani istikamete aykırı gitmek için, insanın pek olumsuz bir kaniya sahip olması lazım gelir. Dolayısıyla her millet gibi bizim de, gideceğimiz yol, kendi kendine açılmış oluyor. (...)

"Şimdi sosyalizm cereyanlarının en kuvvetlisi, aşırıların idaresindedir. Yakın vakte kadar bu aşırılara, pek az farklarla Rusya'da 'Bolşevik', Almanya'da 'Spartakist', Macaristan'da, Fransa'da, İtalya'da ve İsviçre'de 'komünist' deniliyordu. Üçüncü Enternasyonal, bunların hepsini bir isim altında 'komünist' unvanıyla topladı ve hepsine aralarındaki farkları kaldıran ortak bir talimatname gönderdi.

"Acaba biz bu sınıfa dahil olabilir miyiz? İmkânı yok! Türkiye için bu zamanda herhangi şekilde olursa olsun 'Bolşevik' veya 'komünist' bir idare ihtimali tasavvur etmek sadece gülünç bir safdillik olur. Şimdiye kadar bizde komünist bir hükümet şekli imkânını tasavvur edenlerin, komünizmi hiç de anlamadıklarına şüphe yoktur. Bu kanaatimi bilhassa onları dinleye dinleye edindim. Bizim tek tük komünistler bu fikri kabul ederken 'zaten esasları İslam dininde mevcuttur' diyorlar. Halbuki dünyada komünizmin hiç de hoşlanmadığı bir müessese varsa, o da din, yalnız İslam dini değil, genel olarak dindir. (...) Hakikat bu merkezde iken, bizde birisi çıkar da, komünizmi 'esasen İslam dininde mevcuttur' diye yaymaya kalkışır, bu husustaki cehaletini ortaya koymuş olmaktan başka bir şey yapmaz.

"Türkiye için komünist bir idare tasavvuruna imkân bırakmayan sebepler, yalnız dini değil, aynı zamanda millidir de. Komünizm demek, bir nevi enternasyonal, milliyetin haricinde bir nevi dünya hükümeti demektir. Bir komünistin ne hususi 'milli' bayrağı, ne de hususi bir milliyeti vardır. Komünizm, bütün milli bayrakların ortadan kalkmasını ister. Komünist için yalnız bir bayrak vardır: Kızıl ihtilal bayrağı! (...)

"Biz, şimdi bütün vasıflarıyla tam, temiz ve heyecanlı bir milliyetperverlik içinde gelişen bir milletiz. Bu sınırı geçip, komünizme gitmek, başımızı sert duvara çarpıp kırmaya benzer. Türkiye için komünist cereyanların zararlarını söylüyen yalnız biz değiliz. Siyasi ve askeri sebeplerle aynı safta emperyalizme karşı müşterek silah arkadaşlığı ettiğimiz Sovyet reisleri de aynı fikirdedirler. (...)

"Sosyalizmin pek çok esaslarını, milli idaremizi bozmadan alır, tatbik ederiz. Mesela şirketleri yavaş yavaş millileştiririz. Hükümet tekelini halk lehine çoğaltırız ve ayrıntısı burada uzun sürecek daha birçok ıslahat yaparız. Özel tabiriyle, bir nevi devlet sosyalisti oluruz. Fakat hakiki vassımız, Avrupa matbuatının koyduğu isimdir: Milliyetperver Ankara Hükümeti." (Ragıp, H., "Sağdan Sola Doğru," *Kurtuluş Savaşı'nın İdeolojisi, Hâkimiyeti Milliye Yazıları*, 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2004;125-134)

1931 yılında Afetinan imzasıyla yayımlanan Medenî Bilgiler kitabında Mustafa Kemal Paşa'nın yazdığı bölümde anlatılan "devlet sosyalizmi", devletçilik ve halkçılıktır. Medeni Bilgiler'deki ilgili bölüm şöyledir:

"Bu içtimaî teminlere devlet sosyalistliğine yaklaşarak varılabilir. Bu yol, kanun yoludur. Meselâ: (1) İş kanunu. (2) Şehirlerin ve atelyelerin sağlık koruma kanunu. (3) Sari hastalıklara karşı koruma

kanunu. (4) Amelenin ihtiyarlığı ve kazalara karşı sigorta kanunu. (5) Hasta ve ihtiyar yoksullara mecburî yardım kanunu. (6) Çiftçi sandıkları kanunu. (7) Yardım cemiyetleri kurulması kanunu. (8) Ucuz evler yapılması kanunu. (9) Mektep çocukları için mekteplerde kooperatifler. Bütün bu gibi cemiyetlere devlet bütçesinden yardım. Bu ve buna benzer hususları temin için kanunlar yapılır ve tatbik olunur.” (Afetinan, *Medenî Bilgiler ve M.Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1969;72)

“Devlet sosyalizmi” konusu Tekin Alp’in 1936 yılında yayımlanan *Kemalizm* kitabında da ele alındı:

“Maamafih, Kemalist devletçiliğin endüstriyel sahada tahakkuk ettirdiği işleri sureti mahsusada zikretmek lâzımdır. Bu sahada, Kemalist devletçiliğin hakikî bir devlet sosyalizmi şeklini aldığını, devletin sermayedarlık, müteahhitlik ve tüccarlık ettiğini görüyoruz.”

“Devletçilik, şimdiye kadar millî ekonominin devletin müdahalesi faydalı ve zarurî görüldüğü bazı şubelerine münhasır bir nevi devlet sosyalizmi idi.”

“Bizde devletçilik mevzuu bahsolunca, hiç şüphesiz devletçiliğin en birinci şekli olan ekonomik devletçilik değil, aynı zamanda, başka memleketlerde hemen hemen hiç bilinmeyen sosyal ve kültürel devletçilik de anlaşılır. (...) Kemalist devletçiliği izah etmek için devlet sosyalizmi, ekonomi dirije ilh. gibi klâsik formüller ileri sürmek kâfi değildir. Çünkü, yeni Türkiye’nin devletçilikten maksadı yalnız ekonomiyi değil, aynı zamanda sosyete ve kültürel hayatı da idare etmektir. Hiçbir şeyin tesadüfe bırakılmaması lâzımdır.” (Tekin Alp, *Kemalizm*, Cumhuriyet Gazete ve Matbaası, İstanbul, 1936;234,253,262-264)

Cumhuriyet’in ilk yıllarının ünlü Adliye Vekili ve ardından anayasa hukuku profesörü Mahmut Esat Bozkurt da Atatürk’ün sağlığında yazdığı ve ancak daha sonra yayımlanabilen Atatürk İhtilali kitabında “devlet sosyalizmi” konusuyla ilgilendi.

M.E.Bozkurt, “Devlet Sosyalizmi Nedir?” diye sorduktan sonra şu yanıtı veriyordu: “Özel mülkiyeti tanıyan, fakat insanın insan tarafından sömürülmesini önlemek ve milli kalkınmayı başarmak için devlete ekonomik işlerde kontrol ve teşebbüs hak ve yetkilerini kabul eden bir sistemdir.”

M.E.Bozkurt, “devlet sosyalizmi” konusunda Paris Hukuk Fakültesi profesörü Henry Truchy’nin ve Wagner’in görüşlerini aktardıktan sonra, Alman sosyal demokratlarından Lassalle’in görüşünü onaylıyor ve şöyle yazıyordu: “Öyle ya. (...) Devlet bir tokat vuranı bile cezalandırıp dururken, kalın sermayeleriyle binlerce ve binlerce insanı sömürenlere nasıl göz yumabilir. İşte bize göre, sosyal haksızlığı önleyecek olan gerekli tedbirler, devletçilik sistemi içinde kâfi derecede gözetilmiştir. Türk devletçiliği de kendisini bu esaslarla ifade etmektedir.”

M.E.Bozkurt daha sonra da şu yargıya varıyordu:

“Bize her yönden uyan ekonomik politika: Devletçilik, devlet sosyalistliği idi.” (Bozkurt, Mahmut Esat, *Atatürk İhtilali, I-II*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003;197)

“Devlet sosyalizmi nedir? Özel mülkiyeti tanıyan, fakat insanın insan tarafından sömürülmesini önlemek ve milli kalkınmayı başarmak için devlete ekonomik işlerde kontrol ve teşebbüs hak ve yetkilerini kabul eden bir sistemdir.” (Bozkurt,2003;197)

“Devlet sosyalistliği pratiktir. Tatbik kabiliyetine sahiptir. (...) Bugünkü Türkiye’imiz, bunun en yakın ve en güzel örneğidir. Türkiye’imiz bugünkü ekonomik ve sosyal kalkınmasını devletçiliğe borçludur.” (Bozkurt,2003;203)

“Bize her yönden uyan ekonomik politika: Devletçilik, devlet sosyalistliği idi. Bu kabul edildi. Artık iktisadi teşebbüsü devlet ele alacak ve sermayeyi o bulacaktı.” (Bozkurt,2003;204)

“Devletçi sistem, sosyal haksızlıkları, insanın insan tarafından sömürülmesini tam olarak ortadan kaldıracak mı? Hayır! Şu halde ne yapacak? Soygunculuğu asgari hadlerine indirecektir.” (Bozkurt,2003;205)

1930’lu yılların sonlarına kadar devam eden “devlet sosyalizmi” tartışması, büyük ölçüde bu dönemde Avrupa’daki sosyalist-komünist bölünmesi ve kavgasından da etkilenen ve CHP’nin ve Türkiye Cumhuriyeti’nin “devletçilik” ve “halkçılık” ilkelerinde ifadesini bulan bir kavramdı.

Sadri Etem’in, 1933 yılında yayımlanan kitabında, devletçilik konusunda yapılan değerlendirme, o yıllarda yaygın olan düşünceyi yansıtmaktadır: “Türkiye devletçiliği, (1) memleketin büyük, fakat yakında gelir getirmeyecek olan iktisadi işleri için, (2) memleketin yabancı sermayesi önünde toptan proleterleşmemesi için, (3) memleket içindeki zümreler arasında mücadelelere mâni olmak için ilkeleştirilmiştir.” (Sadri Etem, *Türk İnkılabının Karakterleri*, Kaynak Yayınları, 2007;116)

Mustafa Kemal Paşa, 4 Ocak 1922 tarihinde Lenin’e yazdığı mektupta, bağımsızlığın kazanılması sonrasında kamu yararı taşıyan büyük işletmelerin olabildiğince devlet eliyle yönetileceğini ve böylece bir büyük kapitalistler sınıfının memlekete hakim olmasının önüne geçileceğini belirtmişti. (ATABE-12,2003;211) Atatürk’ün uyguladığı devletçilik anlayışı, tam bu amaca yönelikti. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki yıllarda uygulanan devletçilik ise, büyük ölçüde, Türkiye’deki sermayedar sınıfın çıkar ve talepleri doğrultusunda idi.

Atatürk’ün Türkiye’ye özgü sosyalizm anlayışı “halkçılık” kavramında da görülmektedir.

Halk Fırkası’nın 9 Eylül 1923 günlü nizamnamesinde “halkçılık” ilkesi vurgulanmıştı. 2. maddenin bir bölümü şöyleydi: “Halkçılar, hiçbir ailenin, hiçbir sınıfın, hiçbir cemaatin, hiçbir ferdin imtiyazlarını kabul etmeyen ve kanunları koymaktaki mutlak hürriyet ve bağımsızlığı tanıyan fertlerdir.” (ATABE-16,2005;100)

Cumhuriyet Halk Fırkası’nın 22 Ekim 1927 günlü nizamnamesinde önce üç ilke sıralanıyor, daha sonra laiklik vurgulanıyordu: “Madde 1. Cumhuriyet Halk Fırkası, (...) cumhuriyetçi, halkçı, milliyetçi, siyasi bir cemiyettir.” (...) “Madde 3: Fırka, (...) devlet ve millet işlerinde din ile dünyayı tamamen birbirinden ayırmayı en mühim esaslarından sayar.” (ATABE-22,2007;22)

Cumhuriyet Halk Fırkası’nın İkinci Kurultay’ında 22 Ekim 1927 günü kabul edilen program beyannamesinde dört ilke birlikte sıralanıyordu: “Cumhuriyet Halk Fırkası cumhuriyetçi, laik, halkçı ve milliyetçidir.” (ATABE-22,2007;39)

Cumhuriyet Halk Fırkası’nın Üçüncü Kurultay’ında kabul edilen Program’da 6 ilke belirtiliyordu: “Cumhuriyet Halk Fırkası, A) Cumhuriyetçi, B) Milliyetçi, C) Halkçı, Ç) Devletçi, D) Laik, E) İnkılâpçidir.” (C.H.F.1931;9)

Atatürk’ün bağımsız bir ülkede uyguladığı devletçilik, halkçılık ve planlı ekonomi anlayışı, işçi sınıfının çok zayıf ve etkisiz olduğu, yoksul köylülüğün toprak ağalarına ve şeyhlere karşı bir mücadelesinin bulunmadığı koşullarda, Türkiye’ye özgü bir sosyalizme barışçıl yoldan geçiş mücadelesinin ana dayanağıydı.

Devlet sosyalizmi ve halkçılık benimsenirken, Sovyetler Birliği’ne maddi kaynak, ideoloji ve politika açılarından bağlı ve bağımlı komünistlerin faaliyetleri Cumhuriyet kadrolarının tepkisini çekiyordu.

Başbakan İsmet İnönü, 4 Mart 1929 günü TBMM’de Tavrî Sükun Kanununun süresinin bitmesi nedeniyle yaptığı konuşmada şunları söyledi: “Vergilerin ağırlığından, borçların tanındığından, Büyük Millet Meclisinin dağılması lüzumundan tutturarak her çeşit Cumhuriyet aleyhdarının yordakçılığına yeltenen bir gizli propaganda da Komünist adını taşıyan mahdut bir zümreden yayılır ki bunların da marifetlerine zabita ve adliye havadisi sırasında arasına rast gelirsiniz.”

Cumhuriyet Halk Partisi’nin 1931 yılında kabul edilen programında şu değerlendirme yer alıyordu:

“Türkiye Cumhuriyeti halkını ayrı ayrı sınıflardan mürekkep değil ve fakat ferdi ve içtimai hayat için iş bölümü itibarile muhtelif mesai erbabına ayrılmış bir camia telakki etmek esas prensiplerimizdendir. (...) Fırkamızın bu prensiple istihdal ettiği gaye, sınıf mücadelesi yerine içtimai intizam ve tesanüd temin etmek ve birbirini nakzetmeyecek surette menfaatlerde ahenk tesis eylemektir. Menfaatler, kabiliyet ve çalışma derecesile mütenasip olur.”

1931 yılında Afetinan imzasıyla yayımlanan *Medenî Bilgiler* kitabının önemli bölümü doğrudan Mustafa Kemal Paşa tarafından yazılmıştı. Diğer bölümler de onun denetiminden geçmişti. Mustafa Kemal Paşa’nın elyazısının tıpkıbasımlarından, bu kitapta yer alan Bolşeviklik, “ihtilâlcî siyasî sendikalizm” ve “menfaatlerin temsili nazariyesi” konularındaki görüşlerin doğrudan kendisine ait olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye’nin Sovyetler Birliği ile ilişkilerinin çok iyi olduğu bir dönemde, Mustafa Kemal Paşa, Bolşeviklik hakkındaki görüşlerini son derece açık bir biçimde ifade ediyordu ve bu görüşler Sovyetler Birliği tarafından da biliniyordu. Mustafa Kemal Paşa’nın 1931 yılındaki görüşleri şöyledir:

“Demokrasiye muhalif asrî cereyanlar:

“Bizim devlet teşkilâtımızda, esas prensiplerimizi teşkil eden demokrasinin evsafı farikasını tarif ettik. Demokrasinin bu mefhumu, bazı nazariyelerin hücumuna maruz bulunmaktadır. (I) Bolşevik nazariyesi. (II) İhtilâlcî siyasî sendikalizm nazariyesi. (III) Menfaatlerin temsili nazariyesi.

“Bu nazariyelerin, demokrasi nazariyemize hücumda ne kadar haksız olduklarını izah edelim:

“I. Bolşevik nazariyesinin, Rusya’da tatbik olunan şekline bakalım; bütün Rus milleti içinden, amele, deniz ve kara kuvvetlerinden ibaret bir ekalliyet, iktisadî esaslara müstenit komünist partisi namı altında birleşerek, bir diktatörlük vücuda getirmişlerdir. Gayelerinde, millî değildirler. Şahsî hürriyet ve müsavat tanımazlar. Halk hâkimiyetine riayetleri yoktur. Dahilde ekseriyeti, cebir ve tazyik ile, noktai nazarlarına itaate mecbur tutarlar; hariçte, propaganda ve ihtilâl teşkilâtı ile bütün dünya milletlerine, kendi prensiplerini teşmile çalışırlar.

“Halbuki, hükümet teşkilinden gaye, evvelâ ferdi hürriyetin menidir. Bolşevik tarzı hükümetinde istibdat mahiyeti görülmektedir. Bir cemiyeti, bir kısım insanların noktai nazarlarının, zorla, esiri ve zebunu yaşatmak şekline tabî ve makul bir hükümet sistemi nazariyele bakılamaz.

“II. İhtilâlcî, siyasî sendikalizm nazariyatçıları da, her türlü siyasî teşekkülleri yalnız, kendi menfaatleri lehine yaptırmak ve nihayet siyasî kuvvet ve hâkimiyeti ellerine geçirmek isteyen işçi gruplarıdır. Bunlar, maksatlarını zorla istihsal fırsatına intizar ederken, zaman zaman, umumî grevler yaparak, hükümet adamları üzerinde müessir oluyolar ve bazı işleri kendi lehlerine hallettiriyorlar; yavaş yavaş, mevcudiyetlerini ihsas ediyorlar. Bunlar, İngiltere, Fransa ve Almanya’da tesirlerini göstermektedirler. Almanya’da bu nazariyatçıları, az çok, tatmin için, millet meclisi yanında, iktisadî mahiyette ve fakat istişarî olmak üzere, azası onlardan olan bir meclis yapmışlardır. Bizde Âli İktisat Meclisi vardır. Fakat, bu, herhangi bir tazyik üzerine değil, doğrudan doğruya hükümetin faydalı görmesinden istişarî mahiyette, vücuda getirdiği bir heyettir.” (Afetinan,1969;40-41)

Türkiye’de bu dönemin önde gelen yöneticilerinden Recep Peker’in 1935 yılında yayımlanan İnkılâb Dersleri Notları’nda sosyalistliğe yönelik eleştirilerin başında, bu siyasal hareketin enternasyonalist (beynelmillelci) kimliği gelmektedir. Recep Peker’in 1935 yılındaki görüşleri, Mustafa Kemal Paşa’nın görüşleri doğrultusundadır ve CHP’nin resmi politikasını yansıtmaktadır:

“Sosyalist, beynelmillelci dir. Kendi bulunduğu ulusun müşterek menfaati içinde kendisini bir cüz olarak kabul etmez. Kendisini, diğer ulusların içindeki işçi tabakalar ile bir görür, kendi ulusunun içindeki sermaye sahibini de, varlığını da kendisine düşman sayar.

“Şunu şöyle bir misalle göz önüne koyalım: Sosyalist mektebe göre, Eskişehirdeki şeker fabrikasının işçisi Çekoslovakya’daki Skoda fabrikasının işçisini, Uşakta halı satan bir tüccardan daha çok sevmelidir; Çekoslovakya’daki yabancı bir işçi, ona yurddaşı olan bir tüccardan daha yakındır. Halbuki dünyanın hiç bir yakasında köylü böyle düşünmez. Köylü ulusudur, kendi faydasını, kendi ulusunun menfaatleri ile bir görür. Ve işte bu yüzden çiftçi veya köylü, proletarya damgası altında kendisini çağırın işçinin davetine koşmamıştır.”

“Sosyalistler beynelmillelci dirler. Ulus telakkisi, yurd telakkisi, sosyalist anlayışa göre üzerlerinde durulmaya bile değer noktalar değildir.” (Peker,1935;39,41)

KOMÜNİSTLİK VE SOSYALİSTLİĞİN CEZALANDIRILMASI

Cumhuriyet’in ilk yıllarında komünistlik suç değildi. Özellikle 1929 yılındaki TKP tevkifatında TKP üyelerine getirilen suçlamanın komünistlik olmadığı gerek savcı, gerek hakimler tarafından birkaç kez dile getirilmişti. (Akbulut, Erden (der.), 1929 TKP Davası, Tüstav Yay., İstanbul, 2005;15,17,35,37,41,64-65)

Rasih Nuri İleri, Atatürk döneminde idam cezasına mahkum edilip asılan komünist olmadığını belirttiikten sonra, komünistlikle ilgili yargılamaları şu şekilde değerlendirmektedir:

“Atatürk hayatta iken en büyük cezalar Harpokulu ve Bahriye ile ilgili, Nazım Hikmet, Dr.Hikmet Kıvılcımlı’yı içine alan davada verildi (1938). Ancak artık Atatürk ölüm döşeginde idi. Kaldı ki bu davada hüküm giyen Nazım Hikmet ile Dr.Hikmet bile ağır hapis cezalarına rağmen derhal meşruten tahliye edildiler. Atatürk’ün ölümünden sonra Kıvılcımlı’nın yurt dışına firar teşebbüsü üzerine tekrar tutuklandılar. Nasıl olsa bu dava Atatürk dönemi ile ilgili bir dava sayılamaz.” (İleri, Rasih Nuri, *Türkiye Komünist Partisi Gerçeği ve Bilimsellik, Quo Vadis İbrahim Topçuoğlu*, Anadolu Yay., İstanbul, 1976;120,121)

Atatürk’ün yönettiği Türkiye’de, komünistlik nedeniyle eski TKP’den kimse öldürülmemişti; ancak eski TKP yöneticilerinden Baytar Ali Cevdet, siyasi düşünceleri nedeniyle, 1937 yılında Sovyetler Birliği’nde kurşuna dizildi. Baytar Salih Hacıoğlu da, yine Sovyetler Birliği’nde çalışma kampında hayatını kaybetti.

Komünistliği ve komünizm propagandasını yasaklayan bir düzenleme 25.7.1931 gün ve 1881 sayılı Matbuat Kanunu (Resmi Gazete,8.8.1931) ile kabul edildi: “Madde 40. Padişahlık ve hilâfetçilik yolunda ve komünistlik ve anarşistliğe tahrik eden neşriyatta bulunulamaz. Hilâfına hareket edenlere altı aydan üç seneye kadar ağır hapis cezası verilir.”

Bu yasağa rağmen, 1930’lu yıllarda Türkiye’de komünistlerin kurduğu yayınevleri sosyalizm propagandası yapan kitaplar yayımladılar.

Bu konudaki tavır değişikliği, 1936-1938 yıllarında gerçekleşti.

Türk Ceza Kanunu 11 Haziran 1936 gün ve 3038 sayılı Kanunla (Resmi Gazete, 23.6.1936) değiştirilerek ünlü 141. ve 142. maddeler eklendi. Kanuna eklenen 143. madde de önemliydi. Maddelerin TBMM genel kurulunda kabulü sırasında hiçbir tartışma yapılmadı (Tutanak: 11.6.1936, s.214-215). Ancak 141 ve 142. maddelerin bu biçiminin belirleyici özelliği, şiddet unsurunun aranmasıydı.

Bu düzenlemenin 3008 sayılı İş Kanununun 3 Haziran 1936 günü kabul edilmesi ve 15 Haziran 1936 günlü Resmi Gazete’de yayımlanmasından hemen sonra yapılması, yönetimin politikası ile son derece uyumludur.

1936 yılında kabul edildiği biçimiyle Türk Ceza Kanununun 141., 142 ve 143. maddeleri aşağıda sunulmaktadır:

“Madde 141. Memleket dahilinde içtimaî bir zümrenin diğerleri üzerinde tahakkümünü, şiddet kullanmak suretile tesis etmeğe veya içtimaî bir zümreyi şiddet kullanarak ortadan kaldırmağa veya memleket dahilinde teşekkül etmiş iktisadî veya içtimaî nizamları şiddet kullanarak devirmeğe matuf cemiyetleri tesis eden, teşkil eden, tanzim eden veya sevk ve idare eden kimse beş seneden on iki seneye kadar ağır hapis cezasile cezalandırılır.

“Memleket dahilinde cemiyetin siyasî ve hukukî her hangi bir nizamını şiddet kullanarak ortadan kaldırmak gayesile cemiyetler tesis eden, teşkil eden, tanzim eden, veya sevkü idare eyliyen kimseye de aynı ceza verilir.

“Bu cemiyetlere iştirak eden kimse bir seneden üç seneye kadar ağır hapis cezasile cezalandırılır.

“Yukarıki fıkralarda gösterilen haller haricinde memlekette millî hissiyatı sarsmağa veya zayıflatmağa matuf cemiyetler tesis eden, teşkil eden, tanzim eden veya sevkü idare eden kimse bir seneden üç seneye kadar ağır hapis cezasile cezalandırılır.

“Mezkûr cemiyetlere iştirak eden kimseye altı aydan iki seneye kadar hapis cezası verilir.

“Dağılmaları emredilmiş olan yukarıda yazılı cemiyetleri sahte nam altında veya muvazaa şeklinde olsa dahi yeniden teşkil edenler hakkında verilecek cezalar üçte birden eksik olmamak üzere artırılır.

“Madde 142. Memleket dahilinde içtimaî bir zümrenin diğerleri üzerinde tahakkümünü şiddet kullanmak suretile tesis etmek veya içtimaî bir zümreyi şiddet kullanarak ortadan kaldırmak veya memleket dahilinde teşekkül etmiş iktisadî veya içtimaî nizamları şiddet kullanarak devirmek yahut memleketin siyasî ve hukukî herhangi bir nizamını yıkmak için propaganda yapan kimse bir seneden beş seneye kadar ağır hapis cezasile cezalandırılır.

“Propaganda millî hissiyatı sarsmak veya zayıflatmak için yapılırsa ceza altı aydan iki seneye kadar hapistir.

“Yukarıki hükümlerde yazılı fiilleri medhü istihsan eden kimse de aynı cezaya mahkûm olur.

“Madde 143. Hükûmetin müsaadesi olmaksızın beynelmilel mahiyeti haiz olan veya kökü memleket dışında bulunan cemiyetleri veya müesseseleri veya bunların şubelerini memleket dahilinde tesis eden, teşkil eden, tanzim eden veya sevkü idare eden kimse on beş günden altı aya kadar hapis ve beş yüz liradan iki bin liraya kadar ağır para cezasile cezalandırılır.

“Müsaade, sahte veya noksan beyanat ile alınmış ise faili bir seneden beş seneye kadar hapis ve bin liradan aşağı olmamak üzere ağır para cezasile cezalandırılır.

“Müsaade alınmaksızın teşkil edilmiş olan böyle bir cemiyete veya müesseseye veya bunların şubelerine memleket dahilinde iştirak eden kimse yüz liradan bin liraya kadar ağır para cezasile cezalandırılır.

“Memleket dışındaki cemiyet ve müesseselere Hükûmetin müsaadesi olmaksızın iştirak eden memleket dahilinde mukim vatandaşa da aynı ceza verilir.” (Resmi Gazete, 23.6.1936)

28 Haziran 1938 gün ve 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu ile sınıf esasına dayalı cemiyet kurmak yasaklandı. Bu kanunun kabulünden hemen önce de Türk Ceza Kanununun 141. ve 142. maddelerinde çok önemli bir değişiklik yapılarak, şiddet unsurunun aranmasına son verildi. Bu maddelerin Türkiye’de sosyalist/komünist harekete karşı etkili bir araç olarak kullanılması 1936 yılında kabulünden sonra değil, bu değişiklikten sonradır.

Türk Ceza Kanununun 141. ve 142. maddeleri, 29 Haziran 1938 gün ve 3531 sayılı Kanunla aşağıdaki biçimi aldı:

“Madde 141. Memleket dahilinde içtimaî bir zümrenin diğerleri üzerinde tahakkümünü tesis etmeğe veya içtimaî bir zümreyi ortadan kaldırmağa veya memleket dahilinde teşekkül etmiş iktisadî veya içtimaî nizamları devirmeğe matuf cemiyetleri tesis eden, teşkil eden, tanzim eden veya sevk ve idare eden kimse iki seneden beş seneye kadar ağır hapis cezasile cezalandırılır.

“Memleket dahilinde cemiyetin siyasî ve hukukî her hangi bir nizamını ortadan kaldırmak gayesile cemiyetler tesis eden, teşkil eden, tanzim eden veya sevk ve idare eden kimseye de aynı ceza verilir.

“Bu cemiyetlere iştirak eden altı aydan iki seneye kadar hapis cezasile cezalandırılır.

“Maksada vüsul için şiddet kullanmak da istihdaf edilmiş ise verilecek ceza birinci ve ikinci fıkralarda gösterilen hallerde beş seneden on iki seneye kadar, üçüncü fıkrada yazılı halde ise bir seneden üç seneye kadar ağır hapistir.

“Gayesi, Devletin Teşkilâtı Esasiye Kanunu ile muayyen olan ana vasıflarına muhalif veya millî hissiyatı sarsmağa veya zayıflatmağa matuf bulunan cemiyetleri tesis eden, teşkil eden, tanzim eden veya sevkü idare eden kimse bir seneden üç seneye kadar ağır hapis cezasile cezalandırılır.

“Mezkûr cemiyetlere iştirak eden kimseye altı aydan iki seneye kadar hapis cezası verilir.

“Dağılmaları emredilmiş olan yukarıda yazılı cemiyetleri sahte nam altında veya muvazaa şeklinde olsa dahî yeniden teşkil edenler hakkında verilecek cezalar üçte birden eksik olmamak üzere artırılır.

“Madde 142. Memleket dahilinde içtimaî bir zümrenin diğerleri üzerinde tahakkümünü tesis etmek veya içtimaî bir zümreyi ortadan kaldırmak yahud memleket dahilinde teşekkül etmiş iktisadî veya içtimaî nizamları devirmek yahud memleketin siyasî veya hukukî bir nizamını yıkmak için propaganda yapan kimse altı aydan iki seneye kadar hapis cezasile cezalandırılır.

“Propaganda, yukarıki fıkrada yazılı hareketleri şiddet kullanarak elde etmeğe matuf bulunduğu takdirde verilecek ceza beş seneye kadar ağır hapistir.

“Devletin Teşkilâtı Esasiye Kanunile muayyen olan ana vasıflarını veya millî hissiyatı sarsmak veya zayıflatmak için bunlar aleyhinde ve yabancı rejimler lehinde propaganda yapanlar altı aydan iki seneye kadar hapis cezasile cezalandırılırlar.

“Yukarıki fıkralarda yazılı fiilleri medih ve istihsan eden kimse de aynı cezaya mahkûm olur.”
(Resmi Gazete, 16.7.1938)